

معرفی و بررسی نسخه خطی وقفنامه «شاه سلطان حسین صفوی» (۱۱۲۷ ه.ق)

مقاله پژوهشی مهشید سادات اصلاحی*

چکیده

وقفنامه سند و قباله‌ای است که در آن فرد مال موقوفه خود، اطلاعات کامل اسم واقف، محل، خصوصیات رقبات و چگونگی مصارف آن‌ها نیز در آن قید کرده است. وقف از منظر اجتماعی تعدیل ثروت و تأمین رفاه عموم جامعه است که تقریباً با انجام آن نیازهای جامعه تا حدی برطرف می‌گردد. سنت وقف در دوره صفویه نسبت به دیگر دوره‌ها رواج و تنوع بیشتری گرفت و علت آن امر را باید در رسمی شدن مذهب تشیع و حمایت دربار صفوی دید. در واقع کارکرد وقف، ایجاد رفاه و آسایش برای عموم جامعه است که از راه‌های مختلف می‌توان زمینه آن را فراهم نمود. هدف از نگارش مقاله معرفی و بررسی وقفنامه شاه سلطان حسین صفوی است که مزرعه ایزدخواست موسوم به علی‌آباد را که در بهبهان کوه کهلویه واقع بوده با تمام ملحقات، منضمات از اراضی، صحاری، مجاری، قنوات و دهکده را وقف نموده است. آنچه در این وقف نامه مورد اهمیت است نحوه تقسیم اراضی و چگونگی وقف و تقسیم آن می‌باشد. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر منابع کتابخانه‌ای، اسناد و مدارک آرشیوی می‌باشد.

واژگان کلیدی: نسخه خطی، وقف نامه، میرزا احمد نیریزی، دوره صفویه، شاه سلطان حسین.

* دانشجوی دکتری تاریخ ایران دوره اسلامی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر
maheslahi@gmail.com

مقدمه

وقف از جمله اقدامات تأثیرگذاری است که دولت‌ها در ادوار گوناگون تاریخی به دلیل ایجاد رفاه و آسایش مردم انجام می‌دادند. آنچه در درجه اول اهمیت داشت عام المنفعه بودن وقف برای عموم جامعه بود. دوره صفویه یکی از مهم‌ترین دوران‌های ثبات نسبی داخلی و در پیامد آن، رشد و شکوفائی فرهنگ و تمدن ایرانی به شمار می‌رود. به همان میزان که تأسیس صفویه زمینه‌ساز ترقی و تعالی چشم‌گیر داخلی گردید، انحطاط و فروپاشی این دولت نیز ضربه‌ای هولناک بر حیات اجتماعی ایران زمین بود و آثار این واقعه را در دوره‌های بعد از صفویه می‌توان به صورت آشکار دید (صادقی، ۱۳۸۳: مقدمه). سلسله صفویه در سال ۹۰۷ ه.ق، توسط شاه اسماعیل صفوی در تبریز تأسیس شد و با روی کارآمدن پادشاهان دیگر به حیات خود ادامه داد (سیوری، ۱۳۶۶: ۳۹). شاه اسماعیل توانست بعد از چند سال متمادی سلسله صفویان را در ایران پایه گذاری و قدرت سیاسی را که پدر و پدربزرگش بر سر آن جان باخته بودند را به دست آورد. در واقع دستاورد تاریخی صفویه، برقراری حکومتی مقتدر و پاینده، بعد از قرن‌ها سلطه بیگانگان و دوره ای طولانی از فروپاشی سیاسی بود (جکسون و لاکهارت، ۱۳۹۳: ج ۶: ۷). با رسمی شدن مذهب تشیع در دوره شاه اسماعیل اول، حکومت مرزبندی خود را معلوم نمود و ایران دارای وحدت ارضی و استقلال سیاسی شد. شاه عباس اول پس از به تخت نشینی در سال ۹۹۶ ه.ق، در همان آغازین سلطنت، پایتخت خود را به اصفهان که یکی از شهرهای مرکزی ایران به شمار می‌رفت و تمام شرایطی را که برای یک پایتخت بزرگ لازم داشت را دارا بود انتقال داد (شفقی، ۱۳۸۱: ۲۳۳). در این برهه زمانی، رفاه و آسایش برای همه عموم جامعه فراهم شده بود و اوج شکوفایی اقتصادی دوره صفویه را باید همین دوره دانست (منجم، ۱۳۳۲: ۸۴). اگرچه بسیاری از مورخین شروع سلطنت شاه سلیمان را ابتدای انحطاط و سقوط سلسله صفویه بر می‌شمارند (سیوری، ۱۳۶۶: ۲۰۸) اما باید اذعان نمود که در دوره شاه سلیمان مقدمات اضمحلال فراهم شد به طوری که هرج و مرج و آشفتگی سراسر کشور را فرا گرفته بود. در سال ۱۱۰۶ ه.ق شاه سلیمان درگذشت و فرزند ۲۶ ساله او به نام شاه سلطان حسین به سلطنت نشست که بی‌علاقگی وی به امور کشور، جنبه پریشان کننده و بی‌کفایتی روزافزون در حکومت ولایات سبب شد تا در دوران وی سلسله صفویه سقوط کند (سیوری، ۱۳۶۶: ۲۴۰). پادشاهی صفویان بیش از دو قرن، سنت سیاسی و فرهنگی ایران

را استمرار بخشید و به کشور و مردمان آن یک هویت منحصر به فرد از حیث تاریخی بخشید. آنچه در این دوران دارای اهمیت است اشاعه و گسترش مذهب تشیع و در کنار آن کارکرد نهاد وقف در رفاه اجتماعی شهری است. صفویان از راه وقف اماکنی مانند: آب‌انبار، کاروان‌سرا، دارالشفاء، حمام و غیره توانستند بر جنبه‌های مختلف مذهبی اجتماعی جامعه صفوی تأثیر بگذارند و علاوه بر آن به گسترش مذهب تشیع کمک فراوانی بکنند. وقف‌نامه‌های متعددی از اقدامات پادشاهان صفویه بر جای مانده است که گواه این ادعا است. یکی از وقف‌نامه‌هایی که از دوران شاه سلطان حسین بر جای مانده است مربوط به مزرعه ایزدخواست موسوم به علی‌آباد واقع در بهبهان کوه کهلویه است که با تمام ملحقات و منضعات از اراضی، صحاری، مجاری، قنوات و دهکده، وقف شده است. در این پژوهش برآنیم تا به معرفی و بررسی محتوایی این نسخه بپردازیم.

۱. پیشینه پژوهش

درباره وقف در دوره صفویه پژوهش‌های گوناگونی صورت گرفته است برای مثال احمدی در مقاله «نهاد وقف در دوره صفوی» (۱۳۹۱) به نحوه تأثیرگذاری وقف در ابعاد مختلف مذهبی، فرهنگی و اجتماعی جامعه صفوی می‌پردازد. بیاتی و قدیمی قیداری در مقاله «تأثیر وقف بر زندگی تهی‌دستان جامعه ایران دوره صفوی» (۱۳۹۹) اهداف و میزان تأثیرگذاری واقفان را بر زندگی تهی‌دستان در دوره صفوی بررسی می‌کنند. اکرمی در پایان نامه خود به نام «بررسی اراضی وقفی در دوره صفویه» (۱۳۸۹) انگیزه‌های درباریان و دیوانسالاران از وقف نمودن اراضی و قدرت یابی آنان را بررسی و تحلیل کرده است. در کنار پژوهش‌های فوق بسیاری از وقف‌نامه در دوره صفویه موجود است که می‌تواند زوایای گوناگون وقف را روشن سازد. یکی از این وقف‌نامه‌ها که تاکنون معرفی نگردیده است می‌توان به نسخه خطی «وقف‌نامه: شاه سلطان حسین صفوی (۱۱۲۷ ه.ق)» اشاره نمود که در ادامه به معرفی و بررسی آن خواهیم پرداخت.

۲. مفهوم وقف

وقف در لغت به معنای ایستادن، درنگ نمودن و به مفهوم عام تخصیص دادن ملک یا مالی برای مصرف کردن در امور که وقف کننده تعیین کرده است (معین، ۱۳۵۶: ذیل وقف). در واقع فرد زمانی که چیزی را از ثروت خود جدا می‌سازد و کار عام‌المنفعه از آن

استفاده می‌کند مال خود را وقف نموده است (عمید، ۱۳۶۶: ذیل وقف). در اصطلاح فقها، وقف، عبارت از عقدی است که ثمره آن، حبس اصل و تسبیل منافع است، یعنی صرف کردن مال در جهتی که واقف تعیین کرده است (حائری یزدی، ۱۳۸۰: ۲۰).

با یک نگرش تاریخی متوجه می‌شویم که بیشترین رشد و توسعه اوقاف مربوط به دوران صفویه است. در این دوران، شاهان صفوی به‌ویژه شاه عباس اول همه اموال، رقبات و املاک خالصه را وقف کرد. به تبعیت از پادشاه، بسیاری از حاکمان مناطق نیز املاک فراوانی را در سرتاسر مملکت به‌صورت وقف درآوردند. در این دوران، بسیاری از املاک، وقف مقاصد خیریه مخصوصاً وقف بقاع متبرکه و از همه بالاتر آستان مقدس امام رضا، (علیه‌السلام) در مشهد و حضرت معصومه، (سلام‌الله‌علیها) در قم شد (حائری یزدی، ۱۳۸۰: ۵۲). وقف در دوره صفویه گسترش زیادی یافت و شاید کمتر دوره‌ای در تاریخ ایران موقوفاتی به وسعت موقوفات دوره صفویه داشته باشیم. شاهان صفویه در رأس کسانی قرار داشتند که اقدام به وقف اموال خود می‌کردند به‌طوری که در اسناد مشهود است که بسیاری از املاک را وقف مقاصد خیریه می‌کردند (سلیمی فر، ۱۳۷۰: ۸۰). بنابراین بسیاری از این موقوفات برجای مانده از دوران صفویه است که منبع بسیار خوبی برای پژوهشگران حوزه وقف می‌باشد.

۳. معرفی کاتب: میرزا احمد نیریزی

میرزا احمد فرزند شمس الدین محمد، معروف به میرزا احمد نیریزی یا میراحمد نیریزی، تواناترین و نامدارترین خوشنویس قلم نسخ ایران که در اواخر دوره صفویه زندگی می‌کرد (شمس نیریزی، ۱۳۷۹: ۴۱۹). میرزا احمد نیریزی، کاتب مشهور معاصر شاه سلطان حسین که خطوط وی در میانه سال‌های ۱۱۳۰ تا ۱۱۵۰ ه.ق باقی مانده، در جریان فتنه افغانه، در خانهای پنهان شده بود (جعفریان، ۱۳۷۹، ج ۳: ۱۳۹۱). میرزا احمد در نیریز در محله سادات به دنیا آمد (بحرالعلوم، ۱۳۵۵: ۶۲۶). تاریخ تولد او حدود سال ۱۰۶۰ ه.ق می‌باشد (قلیچ خانی، ۱۳۷۹: ۵۱). مورخان به او لقب استاد الاساتید (همایی، ۱۳۷۵: ۱۷۳)، اعجوبه زمان و نادره دوران داده‌اند (واله داغستانی، نسخه خطی شماره ۲۶۳: ۷۰۵) و او را آخرین کسی دانسته‌اند که در ایران در خط نسخ ید بیضا می‌نموده است و پس از او در حسن خط نسخ تاکنون کسی به میدان اشتهار پا ننهاده است (ایرانی، بی تا: ۱۳۴). میرزا احمد علاوه بر خط نسخ، خطوط شکسته، نستعلیق، رقاع و ثلث را نیز خوش می‌نوشت (همایی، ۱۳۷۵: ۱۷۵).

او در اواخر سده یازده به اصفهان آمد و در سال ۱۱۰۰ ه. ق مقارن با حکومت شاه سلیمان صفوی اول (۱۰۷۷-۱۱۰۵ ه. ق) در اصفهان ساکن شد (بحرالعلومی، ۱۳۵۵: ۶۲۶). میرزا احمد در خانه‌ای در محله پاقلعه زندگی می‌کرد که بعدها به نوه دختری او میرزا ابوالحسن (متوفی ۱۱۷۳ ه. ق) فرزند میر محمد اسماعیل خاتون آبادی تعلق گرفت. این خانه همچنان نسل به نسل در تملک سادات خاتون آبادی پاقلعه درآمد اتاق مشق و کتابت نیریزی که به صورت ارسی سمت قبله ساخته شده بود تا این اواخر باقی بود (همایی، ۱۳۷۵: ۱۷۳). میرزا احمد آثار بسیاری پدید آورد و گفته شده که از راه کتابت، حدود شصت هزار تومان صفوی و هدایا و تحف بسیاری از شاه سلطان حسین و درباریان و صاحب منصبان دریافت نمود. با وجود این، از این درآمد هنگفت فقط به اندکی قناعت نمود و بقیه را در راه خدا انفاق نمود (اصفهانی، ۱۳۶۹: ۷۲). با وجود شهرت فراوان، جزئیات زندگی نیریزی مشخص نیست. اما تنها مسلم است که از سال ۱۰۹۶ تا سال ۱۱۵۲ ه. ق. بیش از نیم قرن خوشنویسی کرده و در سنین پیری درگذشته است (فضائلی، ۳۵۳-۱۳۹۰-۳۵۴). برنامه نوسازی آرامگاه وی در سال ۱۳۳۵ ه. ش، شروع و توسط شهرداری به اتمام رسید (ساکما، ۹۸/۲۹۳/۲۵۳۱: ۵). اما بعد از چند سال در حوالی سال ۱۳۵۱ - ۱۳۵۲ ه. ش، فرمانداری جهت حفظ آثار تاریخی و ارج نهادن به میراث فرهنگی و هنرمندان مشهور خوشنویس آرامگاه وی را مجدد مورد بازسازی قرار داد (ساکما، ۹۸/۲۹۳/۷۸۰۱: ۱۱). آرامگاه وی هم اکنون در بافت قدیمی نیریز قرار دارد. این خوشنویس شهیر در زمان شاه سلطان حسین صفوی مهم‌ترین خوشنویسی بود که در خط نسخ، شکسته و نستعلیق نیز سرآمد بود.

۴. معرفی نسخه خطی وقفنامه؛ شاه سلطان حسین صفوی (۱۱۲۷ ه. ق)

در میان وقفنامه‌هایی که از گذشته به ما رسیده برخی از آن نسبت به دیگر وقفنامه‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. یکی از وقفنامه‌های بسیار مهم و تاریخی ایران، وقفنامه؛ شاه سلطان حسین صفوی (۱۱۲۷ ق) است. این نسخه با نام نسخه خطی وقفنامه؛ شاه سلطان حسین صفوی (۱۱۲۷ ق) با شماره نسخه ۴۱۹۵ در کتابخانه مجلس موجود است. این نسخه در ابعاد (۱۸×۱۱سم. ۸. س. اندازه جلد: ۲۶×۱۸سم) تنظیم شده است. ابتدای نسخه با این جمله آغاز می‌گردد:

«هو الواقف: بسمله بعد التحمید و التصلیه باعث بر تسطیر این کلمات شرعیه المبد و المآب، آنست که بندگان ثریا مکان، عالمیان مآب، مقدس القاب شاهنشاه دین پناه ظل

الموید المنصور من عند در این اوان سعادت توامان قربه لل و طلبا لمرضاته وقف صحیح شرعی و حبس مؤید دینی فرمودند تمامی مزرعه معینه معلومه دایره موسومه بمزرعه ایزدخواست واقعه در قصبه بهبهان کوه کهلویه که در این وقت مسمی بعلی آباد شد؟ ملحقات و منضات اسلامیة از اراضی و صحایی و مجاری و قنوات و دهکده و حصار و قلاع و اعیانات و مراتع و مرايض و سایر ما یتعلق و ینسب بها قدیماً او جدیداً که درین وقت بنحو ملی و بنهج شرعی و طریق عقد ناقل دینی؟ عظمت آثار نواب کامکار اقدس منتقد شد؟ بود»

آنچه در محتوای این وقف نامه آمده است بر چگونگی محاسبه و تقسیم بندی اراضی بین اولاد می باشد که به صورت مشخص و دقیق آن ها را ذکر کرده است:

«بر این نهج که آنچه بهر جهت و همه علت از فیض حضرت و میان الطاف و شفقت بهمرسد اولاً بعد از وضع آنچه ضرورت باشد در آبادی محله مزبور و تنقیه قنوات و مصالح الاملاک و بذر ضروری بجملت سال آینده و آنچه سبب بقای غیر و تنقیه و توفیر و تکثیر حاصل آن بوده باشد و وضع مالوجهات مقررری اگر دیگری تبرع بامور مزبور و کلاً او بعضاً ننماید تتمه را باعشار متساوی الاجزا منظور و یکنصف از یکعشر را متولی شرعی در هر عصری از اعصار بحق التولیه خود متصرف و نصف دیگر را در وجه وزیر امینی که در علم حساب و سیاق ماهر بوده باشد یعنی که سال بسال محاسبه رعایای محله مزبور رسیده اگر ضروری باشد هر ساله خود در وقت حصاک محصولات حاضر و در هر باب نهایت اهتمام نموده سر رشته منقحه قلمی نماید و یکنصف از عشر دیگر را بصیغه حق النظاره در وجه ناظر آتی ذکره مقرر و ناظر مزبور به امر نظارت اتیان و آنچه به وفور است از اطلاع بر ضبط حاصل و تنسیق مجد و سعی و اهتمام زارعین و ایصال بمصارف مقررره وقف و اطلاع بر سررشته وزیر و تشخیص محاسباتی که قلمی شود مطلع بود نهایت اهتمام نماید و نصف بقیه را در وجه محصلی مقرر دارد که ساعی در باب نقد نمودن حاصل محله مزبور بود محصلی و تاکید نماید وزیر و ناظر مزبورین را در ابواب مزبوره و اهتمامی که در هر باب ضرور باشد بعمل آورد و هشت عشر بقیه را میانه اولاد امجاد ذکور و اناث نواب کامیاب سپهر رکاب اقدس واقف موفق ادامه ظلاله علی مفارق العالمین بالسویه دون المزیه یعنی؟ مقدم بر اولاد او داشته و بعد از؟ اولاد حصه او را بدستور میانه اولاد ذکور او اناثا و؟ و تعاقبو انسلا بعد نسل و عقبا بعد عقب بشرط تقدم بطن اعلی بر بطن اسفل بالسویه دون المزیه قسمت نمایند و مادام در هر بطنی از بطون هریک از اولاد که ولد بود

باشد ولد و او را نصیبی نخواهد بود و اگر احدی از اولاد بجنات؟ از او اولادی نبوده باشد حصه او را باخوه و اخوات او بالمساوات ایصال و بالعدم اخوه و اخوات با اولاد کرام ایشان از ذکور و اناث بدستور و با فقدان اولاد و اولاد اولاد اخوه و اخوت میانه اعمام و عمات که از اولاد واقف ابد سلطنته بوده باشند بطریق مسطور که در هر طبقه از طبقات والد بر اولاد خودش مقدم است قسمت و بایشان عاید سازند.

واقف در ادامه اشاره می‌نماید که از این مزرعه و محصول آن می‌بایست بعد از انقراض و از بین رفتن اولاد، بین سادات مستحق تقسیم شود و میزان تقسیم آن هم بیان نموده است :

«و اگر العیانی اولاد واقف موقوف ابد دولته الی انقراض منقرض شوند هشت عشر بقیه را فیما بین مستحقین سادات عظام کرام منتسبین بسیده معصومه زکیه صدیقه کریمه مظلومه حبیبه باین نحو تقسیم نمایند که هر ساله هر نفری را از بنچق مان زیادت‌تر و از سه تومان کمترند؟ و تعیین مقدار بین المبلغین هر یک منوط برای؟ متولی شرعی است که علی قدر استحقاقهم ایصال و اگر قلیلی باقی ماند مختارند که علاوه بعضی از جماعت مذکور یا بدیگری از سادات مستحق و پریشانی رساند و تولیت وقف مزبور را تفویض نمودند بنفس انفس و ذات مقدس خود مادامت الارض معموره بقبض عدله و احسانه و بعد از خود بهر کس که سلطان عصر و پادشاه ممالک فسیحه المالک ایران باشد و هرگاه سلطنت باحدی از اولاد عظام نواب عالمیان مآب واقف موفق ادام سلطنته لل یوم القیامه استقرار یابد حق التولیه اضافه حصه او خواهد بود و نظارت وقف مزبور بهرکس که بمنصب ایشیک آقاسی باشی گری حرم محترم جلو سرفراز بود باشد مفوض فرمودند و اگر در حینی از احیان منصب مزبور بکسی مفوض نشده باشد هرکس که بامر مزبور مباشر باشد باو مفوض خواهد بود تا وقتی که آن منصب بالاصاله مرجوع شود و بعد از آن باو مفوض خواهد بود و خدمت تحصیل بدستور متن با ریش سفید حرم اصفهان است»

در واقع یکی از شروط اصلی واقف، وقف این مزرعه است و تاکید می‌نماید که تحت هیچ شرایطی مورد خرید و فروش و یا موارد دیگر قرار نگیرد:

«و شرط شرعی فرمودند که مزرعه مزبوره را نخزند و نفروشند و نبخشند و رهن نمایند و به میراث نبرند و تغییر و تبدیل ندهند و اعیانات در محل مزبور که باعث تصرف جمعی شود و همچنین غرس اشجار و احداث انهار و سایر آنچه باعث این شود که بعضی دست تصرف درآورند نمایند و باجاره طویله و مطلقاً بارباب دولت باجاره ندهند و کذا شرط

فرمودند که مادام خود متولی باشند ابد دولته لیل یوم؟ یکنصف عشر حق التولیه را در هریک از وجوه برکه مناسب دانند صرف نمایند و مزرعه مزبوره را از ید ملکیت خود اخراج و بتصرف وقف دادند و الحال ید میارک ایشان ید تولیت است و مالوجها و خارج المال و سایر جهات مزرعه مزبوره را بدستور متن بسیورغال ابدی موقوف علیهم مقرر فرمودند و صیغه شرعیه بر وفق شریعت مقدسه جاری ساختند و اختلاف از وقف با اصل متن مجرد این است که در متن حق السعی وزیر پیش از بذر و سایر ضروریات وضع شد که نسبت بحق التولیه و حق النظاره و حق السعی محصل بیشتر خواهد بود و در این وقف حق السعی وزیر بعد از وضع بذر و ضروریات است که باحق التولیه و حق النظاره و حق السعی محصل مساوی است و زیاد و کمی ندارد. فمن بدله بعد ما»

در پایان این نسخه، مهر «سلطان حسین ۱۱۲۵» با گواهی فتح علی با دو مهر او و سجل «الابهاء» در پایین نسخه مشهود است.

«فانما ائمه علی الذین یبدلونه انی سمیع علیم و کان ذالک الوقف فی تاسع شهر ذی القعدة الحرام من شهور سنه سبع و عشرين و مائه بعد الالف من هجره المبارکه علی مهاجرها و آله الف آلاف سلام و صلوه و ثناء و تحیه. بنحوی که در حاشیه قلمی شده وقف کردم و بتصرف وقف دادم و بالفعل بدمن ید تولیت است. کلب علی حسینی موسوی»

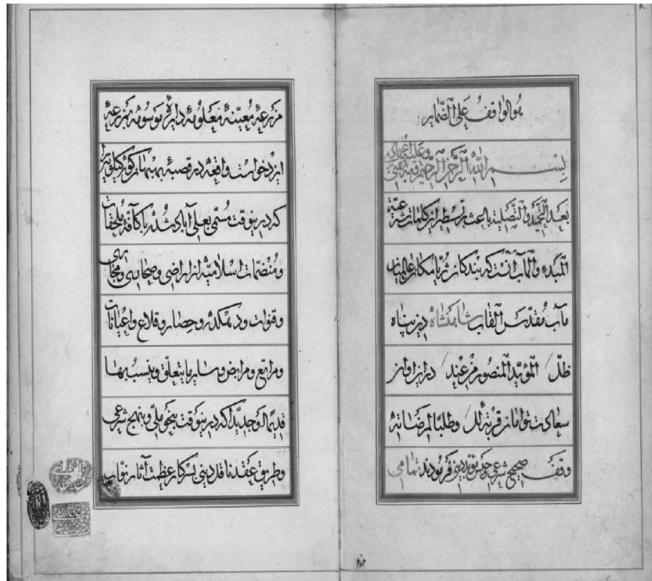
مشخصات نسخه خطی وقفنامه؛ شاه سلطان حسین صفوی

ردیف	عنوان	اطلاعات توصیفی
۱	شماره نسخه	۴۱۹۵
۲	شماره مدرک کتابخانه مجلس	۱۰-۳۵۴۶۹
۳	نام نسخه	وقفنامه؛ شاه سلطان حسین صفوی
۴	نام کاتب	میرزا احمد نیریزی
۵	تاریخ کتابت نسخه	۱۱۲۷ق.
۶	قطع نسخه	۱۸×۱۱سم. ۸س. اندازه جلد: ۱۸×۲۶سم.
۷	نوع خط	نسخ
۸	تزیینات متن	بسمله زرین، عنوان شنگرف.
۹	تزیینات نسخه	کمند زرین و مشکی با جدول لاجورد و شنگرف زرین و مشکی و سبز.
۱۰	نوع کاغذ	سپاهانی.
۱۱	تزیینات جلد	تیماج مشکی مقوایی.
۱۲	آغاز نسخه	هو الواقف: بسمله بعد التحمید و التصلیه باعث بر تسطیر این کلمات شرعیه المبد و المآب، آنست که بندگان ثریا مکان، عالمیان مأب، مقدس القاب شاهنشاه دین پناه...
۱۳	انجام نسخه	و کان ذلک الوقف فی تاسع شهر ذی القعدة الحرام من شهر سنه سبع و عشرين و مایه و الالف من الهجره المبارکه علی مهاجرها و آله الف الالف سلام و صلاه و ثنا و تحیه. بنحویکه در حاشیه قلمی شده وقف کردم و بتصرف وقف دادم بالفعل ید من ید تولیت است. کلب علی حسین موسوی. با مهر «سلطان حسین ۱۱۲۵» با گواهی فتح علی با دو مهر او و سجل «الابهاء».
۱۴	محل نگهداری	کتابخانه مجلس شورای اسلامی

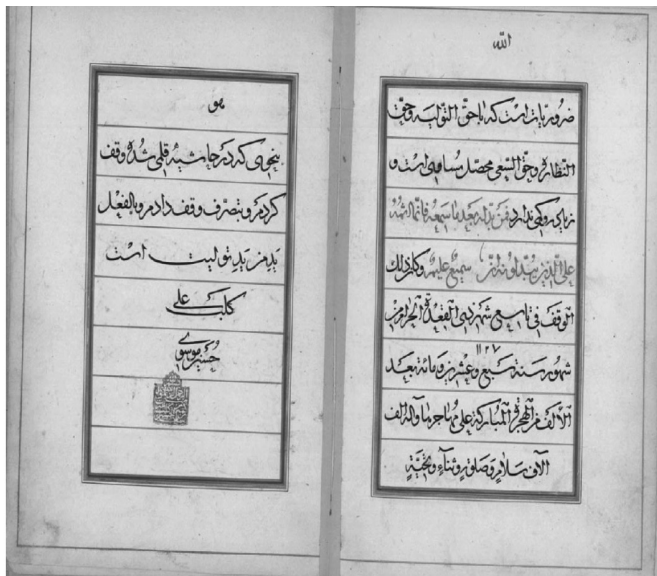

نتیجه‌گیری

سنت وقف با توجه به کار عام المنفعه آن تأثیر به‌سزایی در جامعه و رفاه مردم دارد. سنت وقف بیشتر با انگیزه معنوی صورت می‌گیرد. در واقع اگر وقف در جامعه گسترش پیدا کند بسیاری از معضلات اجتماعی حل می‌شود و بر رفع فقر و محرومیت تأثیر به‌سزایی دارد. واقفان افراد نیک اندیشی بودند که دغدغه‌شان رفع نیاز مردم بود. خدمت به هم‌نوع و انگیزه نوع‌دوستی یکی از مهم‌ترین اهداف وقف به شمار می‌رود. در دوره صفویه با توجه به رسمی شدن مذهب تشیع این سنت در بین شاهان صفویه و دیگر اقدار جامعه رشد و گسترش بیشتری پیدا کرد. نسخه خطی وقفنامه شاه سلطان حسین صفوی (۱۱۲۷ ق)، یکی از مهم‌ترین وقفنامه در دوره صفویه است که تاکنون منتشر نشده است اما حاوی اطلاعات مهمی است که به معرفی و بررسی آن پرداخته شد. این نسخه به خط میرزا احمد نیریزی یکی از خوشنویسان قلم نسخ ایران نگاشته شده است که البته در آغاز این نسخه یادداشتی به نام میرزا احمد نیریزی کاتب وقفنامه آمده است. این اراضی توسط واقف، شاه سلطان حسین صفوی بر اولاد و نسل‌های آینده آنان وقف شد اما تأکید واقف بر آن بود که قسمتی از اراضی و محصولات آن نیز به سادات مستحق و مستمند نیز برسد. در ادامه بر اصل شرعیه آن تأکید نمود که تحت هیچ شرایطی این مزرعه و اراضی خرید و فروش نشود و تنها وقف است که می‌بایست به آن پایبند باشند. در حواشی این نسخه مهرهایی به نام‌های «عبده محمدباقر سیدحسین الحسینی» و «نصر من الله و فتح قریب عبده سید الحسینی» مشهود است.

صفحه اول نسخه خطی وقفنامه؛ شاه سلطان حسین صفوی

صفحه آخر نسخه خطی وقفنامه؛ شاه سلطان حسین صفوی

کتابنامه

- اصفهانی، میرزا حبیب (۱۳۶۹). *تذکره خط و خطاطان*، ترجمه رحیم چاوش اکبری، تهران: انتشارات کتابخانه مستوفی.
- امیدیانی، حسین (۱۹۸۴م). *نقش وقف در فرآیند توسعه*، قم: اسوه.
- ایرانی، عبدالمحمد (بی‌تا)، *پیدایش خط و خطاطان*، تهران: انتشارات یساولی.
- بحرالعلومی، حسین (۱۳۵۵). *کارنامه انجمن آثار ملی*، تهران: سلسله انتشارات انجمن آثار ملی.
- جعفریان، رسول (۱۳۷۹)، *صفویه در عرصه دین، فرهنگ و سیاست*، ج ۳، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
- جکسون، پیتر؛ لاکهارت، لورنس (۱۳۹۳)، *تاریخ ایران کمبریج*، تهران: مهتاب.
- حائری یزدی، محمدحسن (۱۳۸۰)، *وقف در فقه اسلامی و نقش آن در شکوفایی اقتصادی اسلامی*، مشهد: آستان قدس، ۱۳۸۰.
- سلیمی فر، مصطفی (۱۳۷۰)، *نگاهی به وقف و آثار اقتصادی - اجتماعی آن*، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
- سیوری، راجر (۱۳۶۶)، *ایران عصر صفوی*، ترجمه کامبیز عزیزی، تهران: سحر.
- شفقی، سیروس (۱۳۸۱)، *جغرافیای اصفهان*، اصفهان: دانشگاه اصفهان.
- شمس نیریزی، محمد جواد (۱۳۷۹)، *تاریخ و فرهنگ نیریز: پیشینه تاریخی نیریز و شرح احوال و آثار بزرگان آن*، نیریز: مجتمع فرهنگی، هنری کوثر نور، ۱۳۷۹.
- صادقی، مقصودعلی (۱۳۸۳)، *مجموعه مقالات همایش صفویه در گستره تاریخ ایران زمین*، تبریز: ستوده، ۱۳۸۳.
- فضائی، حبیب الله (۱۳۹۰)، *اطلس خط*، تهران: سروش.
- قلیچخانی، حمیدرضا (۱۳۹۲)، *درآمدی بر خوشنویسی ایرانی*، تهران: فرهنگ معاصر.
- منجم، ملا کمال (۱۳۳۲)، *تاریخ ملا کمال*، به اهتمام ابراهیم دهکان، اراک: انتشارات نوید.
- واله داغستانی، علیقلی (بی‌تا)، *ریاض الشعراء*، نسخه خطی شماره ۲۶۳ موزه بریتانیا، میکروفیلم شماره ۲۵۶۲، تهران: کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران.
- همایی، جلال الدین، (۱۳۷۵)، *تاریخ اصفهان*، مجلد هنر و هنرمندان، به کوشش ماهدخت بانو همایی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.